

מה הניע את היטלר לתקוף את בריה"מ

ד"ר יהודה ואלך

כאשר סלשו צבאות היטלר ב־22 ביוני 1941 לרוסיה נעשה הדבר מתוך התעלמות מוחלטת מהגישה המסורתית של אנשי הצבא הגרמנים. שהזהירו בפסך דורות מפני הסתבכות מלחמתית במרחבים הרוסיים העצומים. במה התבטא יחס זה?

א. יחס החיילים הגרמניים אל המלחמה ברוסיה

ביסוד הרתיעה מפני מלחמה נגד רוסיה על אדמתה מנחת ללא ספק תודעה היסטורית מסוימת. אין לנו אמנם כל צורך להרחיק לכת עד ימי הביניים. כדי להעלות מנבכי ההיסטוריה את זכר מפלות מסדר האכירים הסיבטוניים משנת 1242 מירי אלכסנדר נבסקי על מעטה הקרח של אגם פייפוס ומשנת 1410 מירי צבא ליטאי-פולני בפיקודו של יאגילון בקרב טנגברג (הידוע גם כקרב גרינוואלד). אך אין ספק שאפילו זכרון זה קינן אי־שם מתחת לסף ההכרה. וראיה לכך משמש מכתבו של הסצביא הגרמני הינדנבורג אל הקיסר וילהלם השני לאחר נצחון טנגברג בשנת 1914. בו נאמר בין היתר: „המשוואה של 1410 תוקן באופן יסודי ביותר בקו נרחב מסביב לשדה הקרב העתיק“.

אפס מבחינה היסטורית השפיע יותר נסיונו המר של נפוליאון הראשון. בהקשר זה כתב וילהלם גרנר, מי שהיה עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה ראש מחלקת הרכבות במטה הכללי הגרמני ומי שסיים אותה מלחמה כיורשו של הגנרל לודנדורף בתפקיד סגן ראש המטה הכללי והיה מאוחר יותר בממשלת רפובליקת ויימאר שר התחבורה. שר הפנים ושר ה„רייכסדור“:

„מי שרוצה להכיר את אופיה האסטרטגי של זירת המלחמה המזרחית, אל לו לפסוח על זכרונות היסטוריים. בפתח המישור העצום, החובק מדינה ועם, בין הוויסלה לאודר ניצבת הדמות הסתריעה של נפוליון הראשון. גורלו חייב להפיק בכל תוקפן כלפי רוסיה פחד בלישועה מפני הארץ מלאת־הרוים הזו. הצבא הרוסי ימצא אפילו במקרה גרוע ביותר שוב ושוב מפלט בעומקה וישאף עוצמה מחודשת מהמרחב הרחב ומחסון האדם שבו“.

אולם כבר קודם לכן כתב הוגה הדעות הצבאי הגרמני קרל פון קלאוזביץ, בן דורו של נפוליאון ומי שהשתתף באופן פעיל לצד הרוסים במלחמה נגד נפוליאון ברוסיה:

מה הניע את היסלר לתקוף את ברה"מ

„רוסיה לימדה אותנו באמצעות המערכה של 1812 שאימפריה בעלת מיסדים גדולים אינה ניתנת לכיבוש (דבר שניתן היה לדעת גם מקודם!)... מאידך גיסא הוכיחה רוסיה שאומה הננה לעיתים החזקה ביותר בלב ארצה היא דווקא, כאשר העוצמה המיתקפתית של היריב התישה עצמה“.

ובמקום אחר בכתביו גרס קלאווביץ:

„הקיסרות הרוסית היא כל כך עוצמה שניתן לשחק בה במחבואים עם הצבא העוין וזהו בעיקרון הרעיון של הנגדה כנגד אויב עדיף. הנסיגה לעומק הארץ מפתה את צבא האויב לרדיפה. אך נותרים שטחים רבים בעורפו של הפולש שאין ביכולתו לכשותם. החל מרגע זה אין לך דבר שיוכל למנוע את המעבר ממה שהיתה עוד קודם לכן נסיגה מהגבול ללב הארץ, לתנועה מן המרכז לכיוון הגבול, אשר שני הצבאות עשויים להניע אליו ביחד“.

ברם, עוד בטרם הפליג נפוליון להרפתקתו הרוסית, כבר בשנת 1804 סבר קלאווביץ „שאם נפוליון יגיע אירפצם לפולין הוא יובס שם ביתר קלות מאשר באיטליה, וברוסיה אני אחשוב שמפלתו תהיה מכרעת“. הוא ראה סכוי אחד בלבד לגבור על רוסיה באומרו „שארץ עצומה בעלת תרבות אירוסית ניתנת להכבש רק בעזרת פרוד פנימי“. את סיבות מפלתו של נפוליון ניתח קלאווביץ כלהלן:

„שהשמדת צבאו היתה באשמתו מושלמת יותר מאשר היתה צריכה להיות למעשה, הרי לא היה המישנה טמון בכך שחדר עמוק יתר על המידה אל לב הארץ, כי זו היתה כוונתו ולא ניתן היה למנוע זאת, אלא הסיבה היא בתקופה המאוחרת בה פתח במסע המלחמה, בביצוע חייליו שנגרם עיי הטקטיקה שלו, העדר הדאגה האמיתית לאספקה לצבאו, העדר הדאגה לסידורים בקו נסיונותו, ולבסוף במסעו המאוחר במקצת ממוסקבה חזרה“.

מולטקה הקשיש. המצביא הגרמני המנוצח של סדובה וסידאן. אף על פי שדגל במקרה של מלחמה בשתי חזיתות בגישה הגנתית במערב ובמחלקה במזרח. לא התכוון למסע כיבושים במזרח אלא לתיקוני גבול קלים בלבד. לדעתו לא היה לרוסיה מה להציע לגרמניה ולכן לא היה כל טעם לפלוש לתוכה.

הוגה דעות גרמני צבאי אחר מסוף המאה הקודמת, קונרד פון דר גולץ, סבר ש„מלחמה במזרח בודאי שלא תוכרע במאבק אחד יחיד, אלא תדרוש מערכות בזו אחר זו“. והוא יעץ לכן:

„תיקמו של צעד אסטרטגי יחיד יש לחשב בזהירות, בהתאם לאמצעים העומדים לרשותך. כאן מתיינות נבונה היא המעלה הראשונה של מפקד עליון. נפוליון היה חסר תכונה זו בשנת 1812, וחסרון זה הביא לתבוסתו. המשך תנועת המתקפה מסמולנסק למוסקבה במהצית השניה של אוגוסט 1812 היה מבצע מסוכן ביותר. שלב אחרון מכריע זה של המבצע מן הדין שהיה משמש נושא למערכה מיוחדת באביב 1813, ואילו את החורף צריך היה להקדיש להכנות. נפוליון הפריז יתר על המידה בהערכת גאוויותו ונכשל בראיית וקודת החולשה של מצב גייסותיו, כאשר החליט לסיום את כל העסק במערכה אחת ויחידה ללא כל הפסקות“.

ואילו מי שהיה ערב מלחמת העולם הראשונה ראש המחלקה ההיסטורית של הצבא הגרמני, פון פרייטאג-לורינגהובן, ניתח את כשלונו של קיסר צרפת בגישה שונה במקצה. בכתבו:

„תכנית המלחמה ומעשיו של נפוליון תאמו את המצב... אם המבצע נכשל בכל זאת לחלוטין, הרי נעוץ הדבר בכך שכל הציפיות נכזבו. לא עלה בידו להכות את הצבאות הרוסיים בקורבה יחסית לגבול. לעומת זאת מצא עצמו נפוליון יריב חדש בדמות הסרתיים העומים של זירת המלחמה הדלה“.

שנתיים בלבד לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה גרס התאורטיקן הגרמני הצבאי פרידריך פון ברנרדי ביחס למלחמה ברוסיה:

„התנאים הגיאוגרפיים ישפיעו בדרך אחרת במלחמה גרמנית-רוסית. בהתחשב בהיקף הנרחב של האימפריה הרוסית, אין להעלות על הדעת כלל הכנעה מוחלטת של רוסיה או אפילו כיבושה. לגבי גרמניה תהיה זו במקרה כזה תמיד בעיה של מתקפה מוגבלת בלבד, בה יש לחשוב מראש על המעבר להגנה. אי-לכך תהיה זו לא רק בעיה של הכנסת הצבא הרוסי, אלא גם של השגת עמדה שמחד ניסא תחייב את הרוסים לעבור מצדם למתקפה ומאידך גיסא תהיה לטובת ההגנה הגרמנית. אין צורך בהוכחה נוספת שבמקרה זה, במובנים רבים, יהיו התנאים הגיאוגרפיים בעלי השפעה מכרעת. הדבר יהיה מוטנה בניתוקה של רוסיה מהים ובהגבלתה אל דרכי תקשורת יבשתיים — ו"א בהצטמצמותה על אמצעיה היא הבלתי מספיקים“.

בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, כאשר הלוחמה הפכה להיות טטאטית ובקרב הפיקד העליון הגרמני היה נטוש ויכוח נוקב היכן וכיצד לנסות להתגבר על הקפאון סבר המצביא הגרמני העליון, הגנרל פון פלקנהייך, שגסיסו של נפוליון לא תומין לחקות, מה גם שלו (כלי לנפוליון) היתה תודמנות לצעד לעבר המזרח בתנאים טובים הרבה יותר מאלה השוררים עתה“.

הגנרל גרנר, שכבר ציטטנוהו לעיל, הוסיף למעון הזה עוד גימוקים נוספים כלהלן: „במאה השנים שחלפו מאז נפוליון לא השתנתה התכונה העיקרית של זירת המלחמה: עומק המרחב. בו היה סמון כשלוטו של נפוליון הראשון ובו עדיין טמון הסוד המבצעי. מאז 1812 לא נמנעו הרוסים מהפיק תועלת הגנתית מעומק הארץ. במלחמה בטורח הרחוק (כלי מלחמת יפאן-רוסיה) ניצלו בגללו מתבוסה. כאשר, לאחר שורה של נצחונות פשוטים, הניעו היפאנים סוף-סוף למוקדן, היה עליהם להסבין לשלום. מהלך עניינים כזה לא היה משרת את הגרמנים במלחמה בשתי חזיתות. אסור היה למטה הכללי הגרמני להיגרר אחרי מבצע מתמשך בעומק השטח לאור הסכנה במערב“.

אפס, עם תום מלחמת העולם הראשונה נשמעו לפתע במחנה הגרמני שתי דעות שססו מן הנישה המסורתית. דעות אלו הושמעו ע"י הגנרלים הגרמנים מקס הופמן וואלטר ריינהרדט. הראשון כיהן בתחילת המלחמה כקצין מבצעים בחזית המזרח הגרמנית ונתמנה אח"כ כראש מטה המפקדה הגרמנית העליונה במזרח ונודע בתור שכזה לשימשה בקשר לחתימת הסכם ברסט-ליטובסק עם הממשלה חבולשביטית. על כל פנים בולטת העובדה, שהוא היה בקי ביותר בכל הקשור בזירת הרוסית, הופמן כתב זמן קצר לאחר המלחמה את הדברים הבאים:

„תופעה טורח היא, שאפילו כעת מתפרסמות תשוואות עם 1812 בתקופות ועתונים גרמנים. האנשים שכותבים זאת אינם תופסים שעל חקשיים שניצבו בפני נפוליון בזמנו במערכותיו התגברו באמצעי התקשורת והתובלה המודרניים. לו היו לנפוליון רכבות, טלפונים, מנועים, טלגרף וחיל-אוויר היה הוא נמצא במוסקבה עד היום הזה“.

ואילו ואלטר ריינהרדט, קצין מוכשר שכיהן כשר מלחמה פרוסי אחרון בסוף מלחמת העולם הראשונה והיה המפקד הראשון של ה"רייכסוהר" ומילא תפקידי פיקד והדרכה

מה הביע את היטלר לתקוף את ברה"מ

חשובים בחיל זה בתקופת רפובליקת ויימאר, מתח בהרצאה בפני הקצונה הבכירה של ה"רייכסוהר" ביקורת על עמדת קלאוזביץ שצוטטה כבר לעיל:

"קלאוזביץ קבע שרוסיה לימדה אותנו באמצעות המערכה של 1812 שאין אפשרות לכבוש מדינה בעלת מימדים נרחבים, בחוסיפו, ט, דבר זה צריך היה בעצם לדעת מראש. אלא שבמרוצת ההיסטוריה העולמית כבר נכבשו מרחבים עצומים ע"י ההונים, המוני-גולים, כ"כ ע"י הפרסים, היוונים, הספרדים ואחרים, ובין היתר גם רוסיה ע"י המוני-גולים, משום שצבאות הכובשים היו מאורגנים לכיבוש כזה. אילו החלה אסטרטגית נמליון ב-1812 באירגון של צבא ניד, במקום בעריכת תכנית מערכה, היה עולה בידינו לגבור על המרחב, דבר שנבצר מהדיכויים המערב-אירופיים המסורבלות והמפונקות שלו מלבצע".

כאשר שאלתי, אם יש לראות בכך דעות פרטיות סבבדות או שמא השקפות אלו מבשרות גישה גרמנית צבאית חדשה לבעיית המרחב הרוסי, השיב לי אוברסט ד"ר מאיר-ולקר, אז עדיין ראש המחלקה ההיסטורית של ה"בונדסוהר" המערב גרמנית ומי ששירת גם ב"רייכסוהר" של רפובליקת ויימאר וגם בצבאו של היטלר, את התשובה הבאה:

"המחשבה הצבאית בקשר למצב ה"רייך" במזרח נשלטה ע"י עצם קיומה של פולין, היה עלינו להיות ערים תמיד לאיום המתמיד שמא תשתלט פולין על פרוסיה המזרחית, ובמיוחד, למשל, בשנת 1932, מנהיגי ה"רייכסוהר" פוקסוק, ואפילו שללו זאת במפורש בזמן ההוא, שיעלה בידי ה"רייכסוהר" להחזיק מעמד כנגד הצבא הפולני. במשיבות כאלה לא ניתן היה להעלות על הדעת כל פעולה עוינת כנגד רוסיה. לחיפז ! היה כאן למעשה שיתוף הפעולה עם רוסיה כמסקלנגד לפולין.

לא שמעתי לעולם בחוגי הצבא מחשבה כל שהיא שעל גרמניה לתקוף את רוסיה ; לא בתקופת ה"רייכסוהר" ואף לא מאוחר יותר עד הסתיו של 1940".

דברים אלה מתאמתים במכתביו של פון סקט, מפקד ה"רייכסוהר", פון סקט מילא משך מלחמת העולם הראשונה תפקידים ראשונים במעלה בחזית המזרח. בין היתר היה זה הוא, שתיכנן את מבצע ההבקעה בגזרת גורליצה-טרנב בשנת 1915. היה זה בשיא ההצלחה של מבצע זה, כאשר כתב את הדברים הבאים, הנראים כאילו נלקחו מבית נשק הגזעני של היטלר, היטלר ושאר רשעים נאציים:

"שלום נפרד עם צרפת ובלגיה על בסיס השטטוס-קוויאנטה. הפניית כל כוחות היבשה נגד רוסיה. כיבוש עשרת אלפים מילין, גירוש האוכלוסיה, פרט לגרמנים כמובן, לרוסיה שפע מקום בעבור אוכלוסיה מזרחית זו, במיוחד בדרום סיביריה המופלאה. כאשר ימצאו 200 מיליון אנשים בריאים וברוכים גרמנים על 200,000 המיליון המרובעים של קרקע, נאמר בשנת 2,000, נהיה לפחות בטוחים במידות מה בפני רוסיה העצומה, שעלולה להוליד פטר גדול חדש. כנגד זה, מה ערך יש לגירוש של המון אסטמוף של יהודים, פולנים, טאטרים, ליטאים, לטבים, אסטונים וכו' ; לנו הכוח לבצע זאת, והוטלנו לתוך תנאים כאלה, שבמנחים של דם וחרס מאפילים על נדידת העמים ; אי לכך, הבה ונתנהג בהתאם למנהגים של תקופת נדידת העמים".

אפס, כאשר המלחמה גם במזרח שקעה בביצת לחמת החפירות, ונתנונה וביתר שאת כאשר גרמניה יצאה לבסוף מנצחת מהמלחמה, הגיע פון סקט להשקפות אחרות. הוא גרס אז ש-כומר ההגנה של רוסיה ומרחב ההתחמקות שלה, הם גדולים ונסיקן שנת 1812 הוא מבחיל", ובמכתב מה-31 בינואר 1920 הוא כתב:

„יש לשקול את הבעיה הרוסית לדעתי כך: איננו יכולים להשפיע כלל על ההתפתחות הפנימית שם, ואף הברית המערבית איננה יכולה לעשות כן באופן ישיר, או לכל היותר רק בהיקף החיצוני. חיות וחושב אני חסכם פוליטי וכלכלי עם רוסיה חזונית כיעד בלתי נסוג של מדינותנו העתידה, עלינו לנסות לפחות לא להפוך את רוסיה לאויב... אני מסרב כל סיוע לפולין, אפילו אם כתוצאה מכך יבלעו את פולין. אדרבה, אני מצפה לכך! אם אין ביכולתנו לעזור לעת עתה לרוסיה בהחזרת הנבילות האימפריאליים הישנים שלה לקדמותם, לפחות אל נפריע לה בכך!...“.

בתזכיר שהגיש כעבור שנתיים וחצי (בספטמבר 1922) לקנצלר של הרייך הדגיש פון סקט:

„עם פולין אנו מגיעים לעיקר הבעיה המזרחית. עצם קיומה של פולין הוא בלתי נסבל ולא יכול לדור בכפיפה אחת עם תנאי הקיום של גרמניה. עליה לחיעלם, והיא תיעלם באמצעות חולשתה הפנימית העצמית וע"י רוסיה — בעזרתנו אנו! פולין הנה אפילו עוד פחות נסבלת בעבור רוסיה מבעבורנו; רוסיה לעולם לא תשלים עם פולין. פולין לעולם לא תוכל להציע לגרמניה יתרונות כלשהם, לא כלכליים, משום שהיא איננה מסוגלת להתפתח, ואף לא פוליטיים, משום שהיא גזורה של צרפת. רוסיה וגרמניה, מוחזרות לגבולות של 1914, תחוונה בסיס לחסכם הדדי. אין לשמור גישה גרמנית זו כלפי פולין כסוד כמס. ברוסיה יכול גילוי יחס כזה רק לעורר אמון. אויבת פולין כלפי גרמניה כבר הגיעה לשיאה. בטווח ארוך יחתור האיום משני הצדדים תחת איתנותה של פולין. מעל לכל, גרמניה איננה יכולה להפריז בהערכת היתרון הנובע מההכרה הפוליטית, שבמקרה של חשתתפותה במלחמת סנקציות לצידה של צרפת, תשב רוסיה על עורפה“.

במאמר „גרמניה בין מזרח למערב“ מפרי עטו של פון סקט אפשר לקרוא את הפסקה הבאה:

„אומרים שהרוזן שליפן מילמל אפילו על ערש מותו: חזקו את הכנף הימנית! (הכוונה היא לאנף הימני של הצבא הגרמני במלחמה נגד צרפת) הבה ונדרוש מהמדיניות הגרמנית: שימרו את עורפנו חופשי!“.

ואכן, תוצאת גישת זו היה שיתוף הפעולה הצבאי ההכלכלי בין גרמניה לרוסיה בשנות העשרים של המאה העכרית.

ברם, אפילו בתקופה הנאצית המשיכו הקצינים הגרמנים לרדוק בגישה המסורתית ביתם לרוסיה. אפילו קייטל, ראש מפקדת הכוחות המזוינים של היטלר, שלא הצטיין בעצמיות יתרה והיה למעשה „נער שליח“ של היטלר בלבד, הגיש בספטמבר 1940, כאשר נרדע לו על כוונת היטלר לפלוש לרוסיה, תזכיר, בו הזהיר את אדנו מפני מסע מלחמה ברוסיה סחמת סיבות היסטוריות.

גם המרשל פון רונדשטט, הנחשב למצביא הגרמני הבולט ביותר של מלחמת העולם השנייה, התנגד למסע המלחמה ברוסיה, כפי שמוסר הביוגרף שלו, הגנרל בלומנטריט. רונדשטט הכיר את המורח ממלחמת העולם הראשונה, הוא העריך את כושרו של החיל הרוסי, את קשיי התחבורה הנובעים מהאקלים, המרחקים הבלתי-מוגבלים כמעט והדרכים המשובשות. הוא שאל את היטלר בגלוי, אם הוא תופס בכלל את הסיכון שבתחשפה גרמנית על רוסיה. הוא היה בדעה, שלו התכוונו הרוסים באמת לתקוף את גרמניה, כפי שטען היטלר כדי לשכנע את הגנרלים שלו, היו עושים זאת בסופר המתאים ביותר ברנע בו גרמניה על כל צבאה היתה פרוחקת במערכה בצרפת, אם לא עשו זאת אן, גרם רונדשטט. הרי גרמניה תאובטח עתה על הצד הטוב ביותר ע"י ביצור גבולה, צעד כזה

יאלץ את הרוסים לתקוף, אם ירצו בכך ואילו גרמניה תוכל להמתין בשלוות מבלי ליטול על עצמה את הסיכון של מערכה יזומה נגד רוסיה.

וארליסונט, שכהן כראש מחלקת המבצעים במפקדת הכוחות המזוינים של היטלר, מספר בזכרונותיו, שבחורף 1941/42 החלו מפקדים גרמנים רבים בקריאת זכרונותיו של הנג'רל הצרפתי קולינקור, "עם נפוליון ברוסיה", בהן מתוארת מערכת נפוליון ברוסיה ובמיוחד אימת הנסיגה ממסקבה. גם גנרל בלוסנטריט סיפר להיסטוריון הצבאי האנגלי לידל הרט את אותו הדבר ממש.

מצנין הדבר שד'ר סומברג מסוים, שהיה מופקד על ניהול יומן המלחמה של המטה לכלכלה צבאית של ה"ורמכט" הגרמני, כתב בתזכיר שחיבר במרס 1943 ושנשא את הכותרת "הלקחים החשובים ביותר של מלחמת העולם 1914–1918 בעבור המלחמה הנוכחית":

"מתגלה מחדש, שלא ניתן להכניע את רוסיה מחמת מרתבות העצומים, וכתוצאה מכך אפשרויות ההתחמקות הרבות של הצבא הרוסי".

אולם מן הדין שנזכור, שדברים אלה נכתבו כבר לאחר כניעת הארמיה הגרמנית השישית בסטאלינגרד, ויש בהם ללא ספק כבר חוכמה לאחר מעשה.

גנרל יודל, שהיה יועצו הצבאי העיקרי של היטלר, הצביע ב־7 בנובמבר 1943 במינכן, בהרצאה ל"גאולוגים" של המפלגה הנאצית, על הסכנות שנתלו בהכרח לפלישה לתוך רוסיה מפאת עומק השטח. הוא הטעים שבשום מערכת גרמנית אחרת לא ניצבו הגרמנים בפני סכנות דומות.

איננו יודעים, אם היטלר קרא את דעותיהם של הוספן וריינהרדט, שהובאו לעיל, ואם קרא אותן, האם היה מושפע מהשקפותיהם ביחס לאפשרויות המלחמה ברוסיה. ברם, יהיה אשר יהיה, להבנת המלחמה ברוסיה הכרח הוא לנסות ולהבין מה הביא את היטלר לסטות מתגישת המסורתית של אנשי-הצבא הגרמנים. יתר על כן, לא היתה זאת סטיה מגישה מסורתית זו בלבד. אלא סטיה מעקרון שקבע היטלר בעצמו ערב מלחמת העולם השנייה ובו הוא דבק עד השלב הזה: לא להסתבך פעם נוספת, כמו במלחמת העולם הראשונה, במלחמה בשתי חזיתות. ויש לזכור שטרם עלה בידי היטלר, על אף נצחונותיו המזהירים בכל אחר ואתר, להכניע את אנגליה.

ב. השיקולים שהניעו את היטלר בכל זאת לתקוף את רוסיה

לצורכי הניתוח נוכל למיין ארבע קבוצות שיקולים, אף יש לזכור שהפרדה זו הנה מטתית בלבד ולמעשה היו כולן משולבות זו בזו והיו רקמה שלמה אחת.

ארבע הקבוצות הן:

1. שיקולים אידיאולוגיים.
2. שיקולים פסיכולוגיים.
3. שיקולים כלכליים.
4. שיקולים צבאיים טהורים.

קיימת כיום נטיה (ובעיקר בהיסטוריוגרפיה האנגלו-סכסית) להקל ראש במניעים האידיאולוגיים של היטלר, אך גישה זו אינה עומדת בשום פנים ואופן בבחינת מאמרו ומעשיו של היטלר. נעלה מכל ספק הוא, ששני שיקולים אידיאולוגיים עיקריים דחפו את היטלר לחולל מלחמה נגד רוסיה. השיקול הראשון הוא ההכרה, שהעם הגרמני זקוק

ל"מרחב מחיה" ("Lebensraum") ומציאת מרחב זה קשורה קשר בל ינתק עם "השאפה למזרח" ("Drang nach Osten"). ואילו השיקול השני הוא הכוונה של שבירת ה"בולשביזם".

כבר בפרק 14 המפורסם של "מזין קמפף", שנכתב ב-1926, לא הותיר היטלר כל ספק כיצד הוא מתכוון לפתור את בעיית "מרחב המחיה" של העם הגרמני:

"רק מרחב מסיפיק כל צרכו על האדמה הזאת מבטיח לאומה חופש קיום... בלי להביא בחשבון, מסורות' ודעות קדומות חיוניות (התנועה הנאציונל-סוציאליסטית) למצוא אומץ ולגייס את עמנו הזאת כוחו למען התקדם בדרך, אשר תביא את העם הזה ממרחב מחייתו המוגבל הנוכחי אל אדמה וקרקע חדשות... התנועה הנאציונל-סוציאליסטית מוכרחה לשאוף לחיסול הדיספרופורציה שבין אוכלוסייתנו ושטחנו — מתוך ראויית השטח כמקור למזון ובסיס למדיניות כוח... עלינו להיעמד ללא רתיעה אל מטרותנו... להבטיח לעם הגרמני את הקרקע והאדמה אשר להן הוא ראוי...".

היטלר הבחיר ש"כיום אנו מונים 80 מיליון גרמנים באירופה! מדיניות-הזוך זו תוכר כנכונה רק, אם אחרי כמאה שנה, יהיו כ-250 מיליון גרמנים על היבשת הזאת". אפס, היטלר שולל את התביעה שהושמעה בחוגים הלאומניים הלא-נאציים בגרמניה להתחזרת הגבולות של 1914. הוא לרעג לגישה זו וכותב באותו הפרק:

"הדרישה להחזיר את גבולות 1914 היא שטות פוליטית בעלת מיסודים ותוצאות כאלה, שהיא נראית כפסע, שלא לדבר על כך שגבולות הרייך ב-1914 היו רחוקים מלהיות הנינויים. שכן למעשה הם לא היו לא שלמים מבחינת הקפתם את כל האזורים בעלי אורחות גרמניים ולא תנודיים מבחינת התועלת הגיאוגרפית. הם לא היו תוצאה של פעולה מדינית שקולה, אלא גבולות רגועים במאבק מדיני, שבשום מנין לא נסתים... באותה זכות ובמקרים בזכות גדולה יותר אפשר היה לבחור איוו שנה אחרת בתולדות גרמניה ולהכריז על החזרת התנאים של אותו זמן כמטרתה של מדיניות החוץ".

אכן, היטלר מבחיר מה הוא התאריך אליו הוא רומז בקטע הקודם:

"וכך אנחנו הנאציונל-סוציאליסטים... ממשיכים במקום שהפסקנו לפני 400 שנה. מפסיקים אנו את התנועה האינסופית הגרמנית לדרומה ולמערבה של אירופה ומפנים מבסינו לעבר האדמה שבמזרח. אנו שמים סופית קץ למדיניות הקולוניאלית והמסחרית של התקופה השרספילחטנית ועוברים אל המדיניות הטריטוריאלית של העתיד. אנו מדברים כיום על קרקע באירופה יכולים אנו בראש וראשונה לחשוב רק על רוסיה ועל מדינות הגבול הגרורות שלה".

כל מירוש נוסף נראה כמיותר!

היה להיטלר ברור, שבמוקדם או במאוחר תהיה ההתנגשות בין שתי השקפות עולם. תנאציונל-סוציאליסטית מזה והבולשביסטית מזה. בלתי נמנעת. ואפילו כאשר כרת ערב המערכה הצבאית נגד פולין את חוזה אי-ההתקפה הגרמני-רוסי (הידוע כהסכם ריבנטרופ-מולוטוב) לא ראה בו דבר, וולת תכסים לעת מצוא. כבר יום לפני החתימה הרשמית של החוזה הזה, בישיבה עם מפקדי הצבא הבכירים שלו בחילתו "ברגהוף" ליד ברקטסגאדן, ב-22 באוגוסט 1939, אמר לנאספים בנשימה אחת עם ההודעה על השגת ההסכם ע"י ריבנטרופ במוסקבה, שהוא ימגר את רוסיה כפי שיסגר עתה את פולין. אין כל ספק, שהמגמה של שבירת הבולשביזם השפיעה גם בבחירת היעדים הצבאיים למתקפת הגרמנים ברוסיה.

בתחום השיקולים הפסיכולוגיים ניתן להצביע בברור על ארבעה גורמים לפחות: לרשותנו עומדות מספיק עדויות מהימנות. המלמדות אותנו, שהיטלר השש, פן לא יעלה בידיו להצמיד את העם הגרמני לעוד מלחמה נגד רוסיה. אם ינסה להקרים לה את המערכה נגד אנגליה. לכן החליט שהמלחמה נגד רוסיה קודמת למלחמה נגד אנגליה. שנית, כאיש יבשה מובהק פחד היטלר מפני העוצמה הימית הבריטית. הוא היה אחוז הרגשה (ובמידה רבה של צדק!) שגרמניה אינה מסוגלת להתמודד עם אנגליה באלמנט שלה — הים — ולכן דרושה דרך עקיפין יבשתית באמצעות הכנעת רוסיה, העשויה לשכנע את אנגליה שאין יותר הגיון בהמשך ההתנגדות לגרמניה המנצחת בכל מקום. סלידתו של היטלר מכל פעולה צבאית הקשורה בים מופגנת גם ע"י העובדה שוארליי מונט, ראש מחלקת המבצעים של מפקדת הכוחות המזוינים, שמע מפיו, שהוא מוכן לרעיון שהיילים יפלו במערכה למען גרמניה. אפס, אין הוא יכול בשום פנים ואופן להשלים עם הרעיון שאלפים יצללו ללא קרב לקרקעית הים, דבר שהיה צפוי בעת נסיון של כיבוש האיים הבריטיים. בעוד שסכנה זו לא נשקפה בשעת מערכה יבשתית מובהקת נגד ברית המועצות.

בתחום הפסיכולוגי גם נמצאת טעותו בשיקול הדעת של היטלר, כשסירב להאמין שהאנגלים יעזו, לאחר שיצאו בשין ועין מדנקירק, לחזור ליבשת האירופית. הוא הניח שיתפסקו במאמצים להגנת האיים ובפעולות ימיות, הוא לא הכיר את האופי הבריטי המיוחד ומנעו עם צימברליין היה בו כדי להסעותו. אף על פי שניתוח העמדה הבריטית במלחמת העולם הראשונה היה צריך ללמדו אחרת. רב היה פחדו של היטלר, פן השתלט ברית המועצות על מקורות הנפט ברוסיה ותשלול ע"י כך את אספקת הנפט לגרמניה ולמאמץ המלחמתי שלה. יתר על כן, גם קסמו לו ארצות הסבך והדגנים הרוסיים והוא שאף להשתלט עליהם כמשקל נגד בלוקדה ימית בריטית.

בנקודה זו ניתן כמובן לטעון, שההסכם הכלכלי שנתלוו לחוזה ריבנטרופ-מולוטוב הבטיח למעשה את גרמניה כנגד שתי הסכנות האלו. יתרה מזו: לא רק שברית המועצות לא שללה מגרמניה את הנפט הרוסי, אלא אף סיפקה לה עוד כמיות נוספות מהתפוקה הרוסית. ביהד עם אספקת חומרים חשובים אחרים בהתאם לחוזה, אך כאן צריך להבין, שאופיו החשדני של היטלר לא הרשה לו להרגיש בגוה כאשר הוא תלוי בחסדי אחרים. הוא שאף לכן להגיע למצב של אי תלות מוחלטת בברית המועצות. הדרך היחידה לכך הייתה בהשתלטות בכוח הזרוע על ארצותיה של ארץ זו.

כבר הוכרנו שהיטלר גרע מלהתמודד עם אנגליה באלמנט שלה, דהיינו בים, ולכן חיפש דרך עקיפין יבשתית לפגוע בה. הוא קיווה שיוכל להכות בה ע"י חיסול בעלי-ברית פוטנציאלי, היא ברית המועצות. רעיון זה איננו מקורי. המצביאים הגרמנים של ערב מלחמת העולם הראשונה ושל מלחמת העולם הראשונה הגו אותו רעיון ממש. משום שנבצר מהם לפגוע באנגליה בים ומשום שנחיתותה הימית של גרמניה שמה לאל כל אפשרות כיבוש האיים הבריטיים. הסתפקו הם ב"שבירת החרב היבשתית" של בריטניה.

כלומר בהבסת בעלי הברית הקונטיננטליים שלה. לאחר כניעת צרפת, החל היטלר להרהר בסיבת אי-כניעתה של אנגליה. הוא הגיע למסקנה שאנגליה מסרבת להכנע משום שהיא עדיין מצפה לעזרתן של ארצות-הברית

של אמריקה ושל ברית-המועצות. בעד שאין לגרמניה היכולת להכיס את ארה"ב, הרי קיימת אפשרות סבירה כזאת לגבי ברית המועצות.

זאת ועוד: הוא האמין אמונה שלמה ביכולת הצבא הגרמני הבלתי-מנוצח להכניע את רוסיה — שהוא כינה אותה כ"ענק של היסטר" — במערכה קצרה. דבר זה היה משהחרי את כל הכוחות הגרמניים למלחמה באנגליה בלי חשש לעורף הגרמני ואפילו תוך כדי הסכנה של התערבות אמריקנית. היטלר האמין, שבמצב הנוכחי יוכל להסתכן ומנית במלחמה בשתי חזיתות. הוא פשוט סירב להכיר בכך שהיה זו למעשה מלחמה בשתי חזיתות, משום שסבר כי במערב אינו מצוי כל אויב ביבשה אלא רק בים.

יתרה מזו, הוא האמין שבאיר תסיק אפילו לחמה דפנוזיבית לפרק זמן מסוים, כדי לנטרל את אנגליה משך אותו פרק זמן שה"לופטוואפה" והארטילריה הנגד-מטוסים יהיו עסוקים במערכה נגד רוסיה. עוד בטרם שיעלה בידה של אנגליה לנצל את המצב, יחזור חיל האוויר הגרמני המנוצח לטפל במלוא עוצמתו ב"אלביון" הסרבנית.

גורם לא טבוטל במערכת השיקולים הצבאיים של היטלר היתה האמונה במערכה קצרה של שלושה עד ארבעה חדשים עד להכניעתה של רוסיה. היטלר ומוסחיו ויועציו הצבאיים האמינו גם לגבי ברית המועצות במערכת בזק נוסח פולין וצרפת. רואת מתוך ההנחה שהצבא האדום נחות מבחינת הארגון, הציוד והפיקוד ושהוא לכן בעל כושר לחימה ירוד, היטלר ציפה לכך שהצבא האדום יתמוטט אחר המהלומה הראשונה התמוטטות גדולה ומהירה יותר אפילו מזו, שהוא היה לה עד בצבא הצרפתי ב-1940.

שיקול צבאי כבד משקל במסגרת שיקוליו של היטלר היתה השאיפה להרחיק את הגבול מזרחה עד כדי כך, שלא תשקף בעתיד לגרמניה כל סכנה מהתקפות אוויר רוסיות. מאותו קו סופי ארחהנגלסק-אסטרחן, שנקבע בפקודת מבצע "ברברוסה" כיעד סופי של ההתפשטות הגרמנית ימצא ה"רייך" מחוץ לפגיעת מטוסי הימים ההם. היטלר השתעשע ברעיון של התיישבות אנשי אס"אס לחמים במרחבי המזרח ויצירת "מחוזות-בלם" שתאב" טחנה את המולדת הגרמנית. ההשתלטות על המרחבים הרוסיים תאפשר בסופו של דבר לצמצם באורח ניכר את הצבא הגרמני. היטלר חישב והגיע למסקנה שתספקנה 60 דיביזיות כדי להבטיח את ה"רייך" ממזרח.

* * *

אכן, מכלול השיקולים האלה הביאו את היטלר לנטוש את הגישה המקובלת של אנשי הצבא הגרמנים ביחס למלחמה ברוסיה ואף הביאו לכך, שפעל בניגוד לעקרון, שהוא קבע לעצמו, שלא להסתכן במלחמה בשתי חזיתות. נדמה היה לו, שהקונסטלציה הפוליטית והצבאית תרשה לו להתעלם משניהם גם יחד, וכך הוא נקט עם שחר של ה-22 ביוני 1941 באותו הצעד, שקורב אותו לסופו.

camp — where the Nazis founded a large printing house for forgeries. The witness describes in his recorded testimony two blocks (17 and 18) which were hermetically sealed, and where even the camp commander wasn't allowed to enter, in which the Germans concentrated 140 professionals (printers, artists, bank workers etc.) from all of the occupied territories.

In this "Factory for Forgery" which was under the direction of Kaltenbrunner himself, every form of document in the world was forged: Permits from the N.K.V.D., travel orders from the American Navy, British passports, stationery paper from the Jewish Agency, and stamps. But the major "product" was forged British pounds and dollars, which were used to pay Gestapo agents, and which were distributed throughout the Allied countries. The witness describes acts of sabotage against "production" and the constant danger that confronted them. Beginning in January 1945 — the Germans began to move the factory from place to place — (Radeltchik, Mauthausen, Sbevil) with the intention to renew the production of forgery... Eventually, all of the prisoners were rescued.

THE HOLOCAUST AND THE REVOLT IN PINSK — NACHUM BONE

This is a part of a detailed monograph on the end of the community of Pinsk, a major Jewish community in the border area of Polesia in Poland, (today the Soviet Union).

The author writes in his introduction: "The fate of the Jews of Pinsk, like the fate of the majority of the European Jews, was almost total annihilation. Along with the destruction of the lives and property, all of the documents which could have aided us in compiling a record of the final chapter of the life of the Jews of Pinsk were lost. No trace was left of the Judenrat Archives, and not a single testimony or diary has been found that was written during the days of the Nazi occupation in the city".

Nachum Bone has based his work on the testimony of survivors, written memories, and material which was taken from the testimonies which were given to the national offices of the Israeli police, and to court houses in Tel-Aviv and Haifa, to be used against Nazi war criminals, who were involved in the murder of the Jews of Pinsk. On the basis of the aforementioned material, the author has succeeded in creating an accurate portrayal of the life, the struggle and the pattern of destruction of the Jews of Pinsk — his hometown. (The monograph appears in its entirety in the Book of Pinsk).

THE MOTIVES FOR HITLER'S INVASION OF RUSSIA — DR. J. L. WALLACH

By invading the Soviet Union on the 22 June, 1941, Hitler had deviated from the view handed down to him by generations of German military thinkers and experts. For generations Clausewitz' opinion about the Russian space, and about war in Russia, against the background of Napoleon's debacle in 1812, set the fashion for the attitude of the German military toward Russia. He considered his conclusions, laid down in his study of the Russian campaign of 1812, as being of such importance that he included them in his theoretical work "On War". He stated that "...Russia, by the campaign of 1812, has taught us that an empire of great dimensions cannot be conquered (which might have been easily known before)..."

Field Marshal Moltke was completely daunted by the difficulties presented by the Russian space.

Count von Schlieffen rejected the "Great Eastern Deployment Plan".

Other German military theoreticians, E. G. Colmar von der Goltz, von Freytag-Loringhoven, Friedrich von Bernhardi a. o., followed suit.

When General von Falkenhayn was appointed to the post of Chief of the German General Staff in 1914, he too, shrank at the prospect of becoming involved in the vast Russian territory.

However, after the First World War, two different opinions emerged: of General Hoffmann, and General W. Reinhardt.

Anyhow, General von Seeckt, the Chief of the "Reichswehr", was appalled by the Russian space, which he knew too well from his own experience. He was in favour of close co-operation with Russia and the Red Army. He was convinced that, by pursuing a pro-Russian policy, he had solved the ancient problem of war on two fronts.

It has been said that General Keitel had prepared a memorandum in 1940, warning against a campaign in Russia, mainly for historic reasons. Jodl, Hitler's principal military adviser, in a lecture delivered to the Gauleiters of the National Socialist Party on 7 November, 1943, pointed to the dangers which accompanied the penetration into the huge Russian space. Other German Generals were opposed to the campaign from the beginning. From the First World War they had obtained considerable knowledge of the east, whereas Hitler had never been in the east in WW I.

It has already been mentioned that, after the First World War, some different ideas about the Russian space had been aired by General Hoffmann and Reinhardt. However, it is quite obvious that these were sporadic and individual opinions only. They did not present a basic change in the traditional attitude of German soldiers, from Clausewitz to the Second World War. We do not know whether Hitler had read Hoffmann's and Reinhardt's books, or was in any way influenced by their ideas. It is important to try to understand why Hitler had not only deviated from German military tradition, but had violated his own principle of avoiding a war on two fronts at any price.

For purely methodical reasons Hitler's reasons may be classified under four main topics, though in fact they were all closely interwoven. These four topics are:

1. Ideological reasons; 2. Psychological reasons; 3. Economic reasons; 4. Purely military reasons.

Of late, there is a trend to minimize the importance of the ideological impetus for Hitler's decision. However, Hitler's basic aims had always been expansion in the East, the famous slogan of "Drang nach Osten" as formulated in "Mein Kampf". The assumption that a conflict with Bolshevism was inevitable added further urgency.

There were at least four main psychological reasons: First, Hitler doubted whether Germany might be prepared to launch an additional war after the defeat of England and therefore decided to start the war against Russia before embarking on a war against England. Secondly, Hitler's continental outlook made him fear British sea-power. Thirdly Hitler, the foot-soldier of WW I shrank at the idea to sacrifice his troops on the seas and let them be drowned helplessly and without fighting, as might be the case in a war against England. No such danger was imminent in a war in the East. And last but not least, he underrated the British national character, and did not believe that England would carry on fighting after the British eviction from the Continent.

Hitler was afraid the USSR might take control of the Rumanian oil fields, a step which could stangle Germany's war effort. Moreover, he longed for Russia's natural resources as a counterpoise against the British naval blockade. One may argue that the economic agreement with the Soviet Union provided Germany with the same advantages without resorting to war. However, one has to keep in mind that Hitler's character would not tolerate the thought of being dependent on someone else.

From a military point of view, he considered England to be defeated. Accustomed to Blitzkrieg-campaigns he firmly believed that the same process could be repeated in Russia. A quick defeat of the Soviet Union would free Germany's rear from any menace. If Great Britain should renew the war in the West. Moreover, Hitler meditated upon the reasons why Great Britain, in spite of her desperate situation, would not come to terms. He deduced that England was still expecting increasing support from the USA, and hoped that Russo-German relations would deteriorate. He therefore resorted to Schlieffen's old solution: depriving England of her "continental sword". This meant smashing the Soviet Union. That having been achieved, England would beg for peace and a naval action would become unnecessary. It is obvious that Hitler did not think that he might become involved in a prolonged war in Russia. He reckoned with a Blitz-campaign of three to four months. He considered the German Armed Forces as superior to the Red Army in organization, equipment, and leadership. The Red Army was regarded as possessing a very low capability for battle. The campaign would terminate in the line Archangel-Astrakhan. Germany would hold the conquered territory with up to sixty divisions.

EDUCATION TOWARDS RACIAL VIOLENCE — YOSEF LEVINGER

The author, a teacher and an educator, surveys the Nazi educational methods, their goals and their means of realization. He relies on the vast literature that was written by the holders and the formulators of these racist educational theories. After the author cites a number of outstanding examples of education towards racial violence, he comes to the following conclusion: "It's true that we can't attempt to understand the process of the capturing and reinforcing of governmental power, if we divorce it from the German and international conditions that existed at the time. but if we want to understand the factors which led to the relative stability of the regime, and the source of its continued existence and strength even after outstanding defeats in the war (after El-Alamein and Stalingrad) it is very likely that the success of the inculcation of Nazi education in the masses, and particularly among the youth — will be shown to have played an important role, and perhaps even a decisive one".

TZVI EREZ — surveys Dr. Levin Rotkirchen's work "The Development of Anti-Semitism and the Persecution of the Jews in Hungary during the years 1920—1945" which appeared in the form of an introduction to Moshe Zandberg's book "The Endlessyear" (Yad Vashem — 1966), and makes a number of comments and criticisms.